

Zbigniew KAMIŃSKI

KONFLIKTOWOŚĆ FUNKCJI W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM

Streszczenie. Przedmiotem opracowania są podstawy metodyczne planowania przestrzennego w odniesieniu do zagadnienia konfliktowości funkcji.

Autor zwraca uwagę na możliwość wykorzystywania istniejących przestrzennych ograniczeń rozwoju określonych funkcji, pod warunkiem uwzględnienia wrażliwości środowiska i wyników szeroko rozumianych studiów krajobrazowych.

U podstaw planowania przestrzennego leży pokonywanie sprzeczności tkwiących w procesach przekształceń środowiska człowieka. Przekształcając środowisko pokonujemy jego opór, przełamujemy istniejące bariery środowiskowe: tak przyrodnicze, jak i te charakteryzujące działalność człowieka. Relacja człowiek - środowisko z reguły ma charakter konfliktowy, gdyż zachodzi ona w procesie kojarzenia przeciwstawnych sobie tendencji: zachowawczej - środowiskowej i dynamicznej - pochodzenia antropogenicznego. Jednakże konfliktowość tej relacji może występować z różną ostrością, poczynając od łagodnych do przewyższenia zależności funkcjonalno-środowiskowych, a na degradacji wszelkich walorów kończąc. Ten ostatni etap zwykliśmy nazywać stanem katastrofy ekologicznej. Jest to zło, u którego początku leży działalność człowieka. Sensu tej działalności zaprzeczają stworzone przez tego samego człowieka warunki. Błędne koło. Czy można jednak do tego stanu nie dopuścić? Jest to pytanie o skuteczne metody realizacji celów planowania przestrzennego.

Żyjąc w warunkach aglomeracji górnośląskiej uświadamiamy sobie obecnie lepiej niż kiedykolwiek wcześniej istnienie granicznych progów rozwoju określonych funkcji i ich związków. Rozumiemy, że przekroczenie tych progów paraliżuje normalny rozwój środowiska, potęgując tempo jego degradacji.

Relacja człowiek - środowisko w praktyce przybiera formę związku przyczynowo-skutkowego: określona funkcja - środowisko. Możliwości rozwoju określonych funkcji, w powszechnym odczuciu, coraz częściej określają już dzisiaj nie tylko istniejące zasoby środowiska geograficznego, ale także ujemne dla środowiska konsekwencje rozwoju tych funkcji. Nie może być bowiem obojętną kwestią wrażliwości środowiska geograficznego na konsekwencje rozwoju funkcji.

Górne granice kolejnych progów rozwoju określonych funkcji są w ten sposób weryfikowane przez zagrożenia płynące dla środowiska z samego faktu ich istnienia. Powstający w ten sposób margines terenów ograniczających rozwój określonych funkcji stanowi terenowe zabezpieczenie przed degradacją środowiska. W tej sytuacji istotne również będzie jego zagospodarowanie w zgodzie z funkcją podstawową, decydującą o istnieniu marginesu terenowego. Kожарzenie funkcji i poszukiwanie ich komplementarnych związków w konsekwencji powinny prowadzić do harmonijnego zagospodarowania przestrzeni, w której nie tylko że będzie wykorzystany każdy najmniejszy skrawek terenu, ale będzie on wykorzystany tylko w tym stopniu, jaki gwarantuje jego rozwój opierający się na zasadach ekologicznych.

Zagadnienie przełożenia powyższych zasad na język praktyki planistycznej jest tym bardziej skomplikowane, że relacje człowiek - środowisko nie mają jedynie charakteru przestrzennego, a w ustalaniu ujemnych skutków rozwoju określonych funkcji należy ujmować także jego społeczne i gospodarcze aspekty. Jeżeli jednak elementy składające się na gospodarczy aspekt zagadnienia są do ogarnięcia przy użyciu rachunku ekonomicznego, o tyle trudne są do jednoznacznego określenia aspekty społeczne i wynikające stąd ograniczenia i możliwości, rzeczywiste straty i faktyczne korzyści. Co zatem miałyby stanowić miernik pozwalający ocenić poprawność rozwiązań planistycznych?

Złożoność otaczającej nas przestrzeni podkreślamy stosując różne dla niej określenia: środowisko, środowisko geograficzne, środowisko życia człowieka itp.

Rozszerzając z biegiem czasu znaczeniowy zakres tych pojęć, akcent kładziemy na człowieku jako podmiocie wszelkich przemian środowiskowych oraz na kulturowym charakterze tych przemian. Z tego powodu poszukiwany element - miernik powinien być charakterystyczny dla kulturowego środowiska człowieka, które należy rozumieć jako rzeczywistą domenę działalności architektoniczno-planistycznej. Wydaje się, że pojęcie krajobrazu kulturowego łączy w sobie poszukiwane elementy. Krajobraz danego obszaru jest przestrzennym wyrazem kultury zamieszkujących go ludzi, tak w sensie materialnym, jak i niematerialnym. Stąd kształtowanie krajobrazu, rozumiane nie tylko jako forma estetyzowania, rodzaj zabawy formalnej, ale dążenie do określania tożsamości terytorialnej, ciągłości rozwoju danego obszaru, zdaje się syntetyzować nasze podejście do otaczającego nas środowiska, a krajobraz wydaje się być najpełniejszym odzwierciedleniem stosunków człowiek - środowisko. Dlatego, nie rezygnując z osiągnięć metodycznych planowania przestrzennego, w większym stopniu należy zwrócić uwagę na znacznie szeroko rozumianych studiów krajobrazowych łączących aspekty przestrzenne, gospodarcze i społeczne naszego środowiska.

Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiskowym nie może polegać na unikaniu wszelkiego rodzaju konfliktów występujących w przestrzeni. Są one bowiem nieuniknione. Celowe natomiast wydaje się poszukiwanie sposobów wyko-

rzystywania skutków takich sytuacji konfliktowych, które w efekcie, wbrew często powszechnemu przekonaniu, mogą jednak spotkać się z pozytywnym przyjęciem w społeczeństwie. Do takiego wniosku upoważniają autora prowadzone od szeregu lat własne badania nad funkcją rekreacyjną w środowisku wiejskim^{x)}. Wydaje się, że wykorzystując istniejące ograniczenia środowiskowe będące następstwem rozwoju tak ogólnych funkcji wiejskich, jak i intensywnego rolnictwa, tworzymy środowisko na pewno inne niż to powszechnie uważane za najbardziej wartościowe dla rozwoju rekreacji, jednak z całą pewnością nie gorszą od niego, a specyfika wynikająca z wiązania funkcji intensywnego rolnictwa z rekreacją decyduje o powstaniu szczególnych walorów rekreacyjnych.

Metoda postępowania polegająca na wykorzystywaniu sprzeczności środowiskowych może mieć szczególne zastosowanie na obszarach o dużym skomplikowaniu, jak np. region górnośląski. Zasada powinno być w takich przypadkach wykorzystywanie wrażliwości środowiska na ujemne konsekwencje rozwoju funkcji, w drodze jego zabezpieczenia przed degradacją z równoczesnym zagospodarowaniem powstałego marginesu terenowego dla innych funkcji. Dobór funkcji uzupełniających i zagospodarowanie terenu powinny wykorzystywać wyniki szeroko rozumianych studiów krajobrazowych.

КОНФЛИКТНОСТЬ ФУНКЦИЙ В ПРОСТРАНСТВЕННОМ ПЛАНИРОВАНИИ

Р е з ю м е

В статье оговариваются методические основы пространственного планирования по вопросам конфликтности. Автор обращает внимание на возможность использования существующих пространственных ограничений в развитии определенных функций, при условии учёта чувствительности среды и результатов, в широком смысле понимаемых, пейзажных исследований.

^{x)} Autor przedstawił opracowane pod kierunkiem doc. dr hab. inż. arch. J. Kozłowskiego własne koncepcje wykorzystania istniejących ograniczeń środowiskowych dla rozwoju funkcji rekreacyjnych m. in. [w:]
- System adaptacji terenów i zabudowy wiejskiej dla celów "drugiego domu" (aspekt społeczny i przestrzenny). [w:] Teza Komisji Urbanistyki i Architektury O. PAN w Krakowie, Kraków 1978,
- Metodyka planowania przestrzennego rekreacji w rejonach przemysłowo-rolniczych. Próba syntezy. [w:] Prace Komisji Naukowych z. 7/1982, O. PAN w Katowicach, Katowice 1983.

CONFLICT OF FUNCTIONS IN SPATIAL PLANNING

Summary

The methodological fundamentals of spatial planning in connection with conflict problems of functions, are considered. Possibility of the use of development constraints of defined functions is indicated. The sensitivity of environment and results of landscape studies must be taken into account.